

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
УДК 346.6

Лозова Анастасія Андріївна

студентка факультету адвокатури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Лозовая Анастасия Андреевна

студентка факультета адвокатуры

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Lozova Anastasia

Student of the Faculty of Advocacy

Yaroslav Mudryi National Law University

Юзефович Вікторія Русланівна

студентка факультету адвокатури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Юзефович Виктория Руслановна

студентка факультета адвокатуры

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Yuzefovich Victoria

Student of the Faculty of Advocacy

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Маринів Наталія Анатоліївна

асистентка кафедри фінансового права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ:
НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД**

**ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ УРЕГУЛИРОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ
АКТИВОВ: НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ И
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ**

**LEGISLATIVE REGULATION OF DIGITAL ASSETS: NATIONAL
FEATURES AND INTERNATIONAL EXPERIENCE**

Анотація. У статті досліджено світовий досвід впровадження в обіг криптовалют. Основним об'єктом дослідження в цій статті є Bitcoin – найпоширеніша з криптовалют. Виходячи з результатів дослідження міжнародної практики функціонування системи криптовалют, визначено переваги і недоліки використання bitcoin у світовій економіці як фінансового інструменту та інноваційного платіжного засобу. Надано пропозиції щодо врегулювання ринку криптовалют та операцій з ними на міжнародному та національному рівнях.

Ключові слова: криптовалюта, Bitcoin, блокчейн, електронні платежі, електронні гроші, цифрова економіка, майнінг, фінансовий інструмент, токен.

Аннотация. В статье исследован мировой опыт внедрения в обращение криптовалют. Основным объектом исследования в этой статье является Bitcoin – самая распространенная из криптовалют. Исходя из результатов исследования международной практики функционирования системы криптовалют, определены преимущества и недостатки использования Bitcoin в мировой экономике как финансового инструмента и инновационного платежного средства. Даны предложения по урегулированию рынка криптовалют и операций с ними на международном и национальном уровнях

Ключевые слова: криптовалюта, Bitcoin, блокчейн, электронные платежи, электронные деньги, цифровая экономика, майнинг, финансовый инструмент, токен.

Summary. In the article the world experience of cryptocurrency implementation into circulation is investigated. In this article the main object of the study is bitcoin – the most common of cryptocurrency. Based on the international practice of the functioning of cryptocurrency system, the advantages and disadvantages of using bitcoin in the world economy as financial tool and innovative payment instrument are determined. The proposals on the regulation of cryptocurrency market and operations with them at the international and national levels are provided.

Key words: cryptocurrency, Bitcoin, blockchain, electronic payments, electronic money, digital economy, mining, financial tool, token.

Постановка проблеми. XXI століття – це століття інформаційних технологій. Глобалізація, динамічний ріст інтернет-ринку, розвиток інформаційних технологій, -ці всі процеси сприяють появі нових інститутів, фінансових інструментів та нових форм взаємодії в суспільстві. Сьогодні інтернет є невід’ємною частиною сучасного повсякденного життя. Багато товарів, навіть послуг можна придбати за допомогою онлайн-сервісів. Це дуже зручно та економить багато часу як для споживачів, так і для продавців, багато хто з них користується електронними гаманцями для здійснення відповідної оплати. З розвитком інформаційних технологій, ідеї людства поступово стають реальністю, виникає багато нових і різноманітних форм грошей, зокрема електронні гроші та криптовалюти. Відповідно, виникає необхідність їх законодавчого регулювання, з яким пов’язані певні специфічні питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначене питання не раз було предметом палких дискусій серед науковців, які активно займалися

дослідженням цієї теми. Перспективи впровадження електронних валют в Україні досліджували такі вчені-правники : В. А. Устименко, Л. М. Омельчук, М. П. Кучерявенко, Є.М. Смичок, М. В Гребенюк, Р.В Лук'янчук.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На нашу думку, в юридичному середовищі недостатньо вивчено питання запровадження в обіг криптовалют, тому метою цієї статті є розгляд реального становища цифрових активів в правовій системі України та визначення подальших шляхів його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Взагалі відносини між людьми, особливо у розвинутих країнах, усе більше мірою «цифровізуються». Перспективним напрямом розвитку цифрових технологій є перехід від централізованого адміністрування баз даних до розподіленого, своєрідна децентралізація, що отримала назву технології блокчейн. Її поява обумовлена світовою кризою 2008 р., яка призвела і до кризи довіри у розрахунках. Технологія блокчейн передбачає консенсус учасників розрахунків за певними правилами та криптографічний захист. Безпосередня поява протоколу блокчейн пов'язана із криптовалютою біткоїн (Bitcoin) [1].

На сьогоднішній день біткоїн та інші криптовалюти є усе поширенішим засобом розрахунків у багатьох галузях, а світова ринкова капіталізація криптовалют і криптоактивів перевищила 400 млрд дол.США. Найкапіталізованішими криптовалютами на початок 2018 р. є Біткоїн (понад 200 млрд дол. США), Ethereum (понад 100 млрд дол.США), Ripple (понад 90 млрд дол. США). Крипториниок протягом 2017 р. зріс у 34 рази [2]. Проте нормативне визначення та регулювання відносин створення, обігу та статусу криптовалют є у край обмеженим за кордоном і відсутнє в Україні, хоча цей елемент ринкових відносин є досить поширеним в нашій країні.

У багатьох країнах до цього питання різні підходи. Звичайно, більшість поки що вивчають цей інструмент, адже ринок криптовалют ще зовсім молодий у порівнянні із фондовим, тому питання, чим є криптовалюта, — товаром, грошима, нематеріальним активом, способом платежу та обміну чи чимось ще — залишається відкритим. У різних країнах ставлення до правового регулювання таких валют істотно відрізняється, адже від цього будуть залежати принципи оподаткування, оформлення операцій та прав власності, механізми захисту від неправомірних дій тощо.

Конституція США закріплює федеративний устрій держави, відповідно до цього правові відносини, що пов'язані з криптовалютою, регулюються не тільки федеральним законодавством, а й законодавством окремих штатів. У серпні 2015 р. Департаментом фінансових послуг штату Нью-Йорк (New York State Department of Financial Services) була уведена BitLicense — ліцензія на ведення крипто валютного бізнесу (Virtual Currency Business Activity). У штаті Вашингтон згідно з положеннями Закону про уніфікації фінансових послуг (Uniform Money Services Act) криптовалюта є об'єктом грошових переказів, це також означає, що компанії можуть здійснювати перекази криптовалюти мешканцю Вашингтона лише після отримання Вашингтонської ліцензії оператора з переказу грошових коштів (Washington Money Transmitter License) [3].

У вересні 2015 р. Американська державна комісія, що відповідає за біржові ф'ючерси (Commodity Futures Trading Commission), уперше прирівняла біткоїн до майна та біржових товарів для цілей оподаткування. Відповідно, угоди з придбання товару за криптовалюту, вважаються бартерними операціями. Це породило неоднозначність у законодавчому плані стосовно криптовалют [4].

До процесу визначення правового статусу та природи криптовалют, зокрема, біткойнів у європейському співтоваристві долучився і

Європейський Суд Справедливості прийнявши рішення по справі C-264/14 (далі – Рішення) [5] щодо спору між податковим органом Швеції та Девідом Хедквістом. Суттю спору виступило питання приналежності послуг по обміну традиційних валют на біткойн та навпаки до об'єкту оподаткування ПДВ. З наданою Девіду попередньою консультацією операції з обміну віртуальних валют звільняються від оподаткування ПДВ на підставі пункту «е» ст. 135 ПДВ Директиви Ради Європейського Союзу (EC VAT Directive) [6]. Європейський суд у своєму рішенні підійшов до вирішення даного питання через характеристику ознак та призначення "біткойна". До таких він відніс:

- на відміну від електронних грошей віртуальним валютам притаманні власні одиниці обліку, як, наприклад «1 біткойн»;
- перекази віртуальних валют можуть бути здійснені без залучення банків та фінансових установ;
- єдиним призначенням віртуальної валюти «біткойн» є здійснення розрахунків між суб'єктами відносин;
- віртуальна валюта «біткойн» не може вважатись цінним папером або інструментом, що посвідчує право на майно [6].

Зважаючи на ці ознаки та податкове законодавство євротовариства Європейський суд у своєму рішенні зазначив, що операції з обміну платіжних засобів не відповідають визначенню та ознакам, притаманним операціям з постачання товарів і повинні вважатись операціями з постачання послуг. А зміст пункту «е» статті ст. 135 ПДВ Директиви ЄС визнав дійсно таким, що охоплює операції з обміну віртуальних валют на традиційні, а тому такі операції не є об'єктом оподаткування ПДВ [7].

На рівні національних законодавств держав членів-ЄС простежується тенденція щодо врегулювання та впровадження цифрових активів у правове поле.

В Нідерландах нормативно закріплено правовий статус криптовалют як електронних грошей [8].

В Німеччині в 2013 році Федеральне управління фінансового контролю (нім. Federal Financial Supervisory Authority) визначило криптовалюту як «приватні кошти», які можуть використовуватися в якості оплати і замінювати традиційну валюту в цивільно-правових договорах [9]. Так, Міністерство фінансів Німеччини прийняло рішення про визнання криптовалюти біткоїн офіціальним засобом розрахунку. При цьому, в комерційних цілях діяльність з зазначеною криптовалютою потребує на отримання спеціального дозволу (ліцензії), такі організації стають підконтрольними Федеральному управлінню з фінансового нагляду.

В Швейцарії, за визначеннями аналітиків, прийняті найбільш сприятливі закони для обігу криптовалют. Швейцарська біржа криптовалют ECUREX GmbH на сучасному етапі є першою в світі обмінною платформою криптовалют на фіатні гроші, що повністю відповідає нормативним вимогам Закону Швейцарії «Про банківську діяльність» [10]. Крім цього, операції з криптовалютами в цій країні було звільнено від податку на додану вартість – відповідно відповіді на запит швейцарських Bitcoin-компаній до Швейцарської Федеральної податкової адміністрації, транзакції з криптовалютами було визнано в цій країні як платіжний засіб, а не операції з надання послуг або товарів.

Використання криптовалют в Хорватії є легальним, але вони не визнаються електронними грошима і не прирівнюються до законних платіжних засобів, тобто криптовалюти можуть бути прийняті продавцями як спосіб оплати, проте продавці не зобов'язані приймати їх [11].

Підводячи підсумок, доцільно зазначити, що в різних країнах ЄС підхід до правового статусу криптовалют значно різниться – одні країни визнали доцільність їх використання та працюють над формуванням правової бази, яка б закріпила правовий статус віртуальних валют (як

електронних грошей, як обмінних коштів, як специфічного виду валют тощо), а інші країни – не визнають криптовалюти та забороняють їх обіг.

Цікавим є досвід Японії у сфері розвитку ринку криптовалют. Вона перша в світі 4 березня 2016 р. визнала криптовалюти офіційним платіжним інструментом, який працює на рівні з емітованими державою грошима. Представники біткоїн-бізнесу Японії стали активно об'єднуватись у групи. Їх метою стала пропаганда переваг бізнесу, пов'язаного з біткоїнами. Наприклад, група Japan Authority of Digital Asset (JADA) – єдина у сфері бізнесу з біткоїнами, в якій передбачаються чітке регламентування внутрішніх стандартів і розробка кодексу поведінки для своїх учасників. У процесі організації групи проведено попередні консультації між представниками JADA, урядовим комітетом з інформаційних технологій та Управлінням з фінансового регулювання і нагляду в Японії (FSA). У результаті JADA розробила підхід, який дозволяє їй зайняти нішу офіційного провідника інтересів біткоїн-бізнесу в державних органах. Така модель буде варіантом для багатьох країн, які сьогодні опрацьовують питання щодо налагодження відносин між інноваційною криптовалютною системою та існуючим правовим полем [12].

Ряд країн, у тому числі КНР, не підтримав нову грошову технологію. Центральний банк Китаю заборонив фінансовим інститутам здійснювати трансакції з цією валютою, а Народний банк Китаю оголосив, що фінансові установи та страхові компанії не можуть встановлювати ціни в біткоїнах, купувати чи продавати віртуальну валюту або страхувати продукцію, пов'язану з біткоїнами. Водночас використання приватними особами біткоїнів у Китаї не забороняється [12].

У Сінгапурі, на думку Грошово-кредитного управління Сінгапуру (MAS), криптовалюта не є законним засобом платежу. Тому у цій країні вирішили регулювати не саму криптовалюту, а лише діяльність, пов'язану

з нею з метою усунення ризиків відмивання грошей і фінансування тероризму.

У 2014 році в Сінгапурі видали кілька указів, згідно з якими посередники, що займаються обміном криптовалюта на фіатні гроші, зобов'язані проводити ідентифікацію всіх своїх клієнтів і відправляти дані про підозрілі операції в державні органи. Угоди з криптовалютами обкладаються ПДВ. Що ж стосується ICO, то цифрові маркери, що представляють собою частку у капіталі, боргове зобов'язання або пай у колективній інвестиційній схемі (CIS), розглядаються як «продукти ринку цінних паперів». Тому особи, які бажають розмістити такі цифрові маркери, зобов'язані дотримуватися вимог Закону про цінні папери та ф'ючерси та пройти процедуру реєстрації в MAS. «Малі розміщення» звільнені від необхідності реєструватися [13].

Незважаючи на економічне та соціальне сприйняття криптовалюти в Україні, все ще не створено правового базису її продукування, обороту та використання. У 2014 р. НБУ у своєму документі «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin» зробив першу спробу визначити правовий статус, який був прирівняний до грошового сурогату, але вже у 2018 р. НБУ дійшов висновку, що криптовалюта не може бути визнана грошовим сурогатом, залишивши біткоїн у сірій зоні українського законодавства (Лист від 22.03.2018 р. №40-0006/16290). Державна фіскальна служба України зазначає, що «природа криптовалют не дозволяє визнати їх ні грошовими коштами, ні валютою, ні платіжним засобом іншої країни, ні валютною цінністю, ні електронними грошима, ні цінними паперами, ні грошовим сурогатом».

Понад рік у Верховній Раді України розглядався законопроект щодо регулювання обігу криптовалюти в Україні [14]. Але у серпні цього року він був відкликаний. У документі передбачалося наступне визначення

поняття криптовалюти: програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду). Також пропонувалося визначення таких понять, як: «криптовалютна біржа», «майнінг», «система блокчейн» та інші. Особливістю регулювання була відсутність державного гарантування певної сталості криптовалюти. Наприклад, у статті 4 законопроекту зазначалося наступне: «Держава не несе зобов'язань, а також не відшкодовує вартість криптовалюти у випадку її знецінювання або втрати з будь-яких інших причин. Держава не гарантує та не здійснює будь-яких заходів із забезпечення діяльності онлайн-сервісів з обміну криптовалюти». Тобто у цьому випадку можна зазначити, що регулювання, скоріш, було направлено на запобігання зловживанню з боку суб'єктів криптовалютного обігу, ніж на гарантування захисту їхніх прав. Оподаткування ж необхідно було розробляти окремо на рівні змін до податкового законодавства, адже у документі зазначалося лише, що криптовалюта є об'єктом податкових правовідносин.

Наразі до Верховної Ради України було подано законопроект про внесення змін до Податкового кодексу, щодо оподаткування операцій з криптоактивами. 19 листопада 2019 року документ було надано депутатам для ознайомлення.

Даний проект відмовляється від визначення «криптовалюта», пропонуючи замість нього «криптоактив». Необхідно зазначити, що у діючому українському законодавстві існує дефініція поняття «активи» - кошти, майно, майнові і немайнові права. Таке регулювання міститься у статті 1 закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [15]. У законопроекті ж закріплено наступне:

криптоактив – вид віртуального активу у формі токєну, який створюється, обліковується та відчужується в розподіленому реєстрі та не посвідчує майнових та/або немайнових прав власника криптоактиву. Також закон містить інші визначення, найголовнішим з яких є наступний: «віртуальний актив – особливий вид майна, який є цінністю у цифровій формі, яка створюється, обліковується та відчужується електронно. До віртуальних активів відносяться криптоактиви, токен-активи та інші віртуальні активи».

Зважаючи на те, що законопроект вносить зміни саме до кодексу – акцент зроблено на особливостях розрахунків з оподаткування віртуальних активів. Важливо, що операції з продажу криптоактивів не є об’єктом оподаткування податком на додану вартість. Регулювання порядку проведення операцій або особливої відповідальності відповідно не передбачено. Держава не несе ніяких зобов’язань, на відміну від суб’єктів оподаткування [16].

Тобто наразі в українському суспільстві складається ситуація, коли особи активно використовують віртуальні активи, але через брак законодавчого регулювання ці процеси призводять до хаотичного правозастосування, судової практики.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку даного напрямку. Отже, ми вважаємо, що окрім внесення змін до податкового законодавства, законопроект про що, на нашу думку доволі вдалий на даному етапі, необхідно прийняти окремий закон про віртуальні активи. Зокрема, доцільним було б звернутися до досвіду Японії, де суб’єкти активно взаємодіють з органами публічної влади щодо врегулювання спірних питань, до досвіду Швейцарії з її прогресивним законодавством. Тобто головний акцент має робитися на такому регулюванні, яке б в подальшому сприяло використанню криптовалюти як платіжного засобу. Для цього також необхідно було б забезпечити певну

сталість цифрових активів завдяки нагляду за цією сферою державою. Наразі ж, зважаючи на економіко-політичне становище України доречніше було б розробляти законодавство у декілька етапів, залучаючи при цьому на національний ринок міжнародні корпорації та біржі, що працюють з криптовалютами.

Література

1. Ляшенко В.І., Вишневський О.С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку /В.І. Ляшенко, О.С. Вишневський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. С.42-49.
2. Cryptocurrency Market Capitalizations. Top 100 Cryptocurrencies by Market Capitalization. URL: <https://coinmarketcap.com> (дата звернення: 03.12.2019).
3. Правове регулювання криптовалютного бізнесу / Axon Partners, ForkLog Research. URL: <http://axon.partners/wpcontent/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation.pdf> (дата звернення: 03.12.2019).
4. The Federal Reserve System's semiannual monetary policy report to the Congress. The U.S. Government Printing Office. September 17, 2015. URL: <http://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/pr7231-15> (дата звернення: 03.12.2019).
5. Рішення Європейського Суду Справедливості по справі № С-264/14 від 22.10.2015. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d63c623f37b188401e9426dd1c518b0370.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyMchn0?text=&docid=170305&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=690897> (дата звернення 04.12.19).

6. Директива Ради Європейського Союзу від 28.11.2006 №112. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0112&from=EN>. (дата звернення 04.12.19).
7. Криптовалюта в Україні: regally or not? URL: <https://taxlink.ua/ua/news/kriptovaljuta-v-ukraini-regally-or-not.htm>
8. Netherlands: Local Court Ruling on Bitcoin Transaction. URL: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/netherlands-local-court-ruling-onbitcoin-transaction/> (дата звернення : 04.12.2019).
9. The federal ministry of finance recognized Bitcoins as «units of account». URL:<https://www.welt.de/finanzen/geldanlage/article119086297/Deutschland-erkennt-Bitcoin-als-privates-Geld-an.html> (дата звернення: 04.12.2019).
10. Federal act on banks and savings banks. URL: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19340083/index.html> (дата звернення : 04.12.2019).
11. Croatia considers Bitcoin legal; 45 members of the Swiss parliament want the same | BitCoin Examiner. URL: <https://99bitcoins.com/croatia-considers-bitcoin-legal-45-members-of-the-swiss-parliament-want-the-same/> (дата звернення: 04.12.2019)
12. Волосович С.В. Віртуальна валюта: глобалізаційні виклики і перспективи розвитку. Науковий журнал "Економіка України". 2016. Вип.4 (653). С. 68-78.
13. «Криптовалюти : регулювання в країнах Азії, Африки і Океанії» Інна Рябуха. International wealth: веб-сайт. URL:<https://internationalwealth.info/cryptocurrency/cryptocurrencies-regulation-asia-africa-oceania/> (дата звернення : 04.12.2019)
14. Про обіг криптовалюти в Україні: законопроект від 07 лютого 2019 р. № 2679 – VII. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення : 04.12.2019)

15. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 2418 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (дата звернення: 05.12.2019)
16. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами: законопроект від 15 листопада 2019 р. № 2461. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67423 (дата звернення: 04.12.2019)